

KUR'AN'DA FÜTÜVVET

THE CONCEPT OF FUTUWA IN KOR'AN

Dr. Osman KABAĞÇILI

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

doktorosman@mynet.com

ÖZ

Fütüvvet kavramı genç anlamına gelen “feta” kelimesinden gelir. Kur'an'da geçen feta kelimesi bu çalışmamızda ifade ettiğimiz yiğit anlamını içeren üstün değerleri ifade ettiği gibi sıradan bir genç anlamında da kullanılır. Ancak bu kavram kelime anlamından çok daha fazla manalar taşır.

Süreç içinde İslam toplumları arasında Kur'an ve Sünnetin desteğiyle engin bir anlam okyanusu haline gelmiştir. Bu sebeple fütüvvet kavramı feragat, cömertlik, içtenlik, arkadaşlık, başkalarının haklarını gözetme, ayırım yapmama, güzel sözlü olmak, saçıp savurmaktan kaçınmak, husumetten uzak durmak ve hoşgörü gibi kavramları içermektedir. Ayrıca Türk toplumu içinde bu özellikleri yansıtan ve kurumsal bir yapı olan ahilîğin oluşmasına katkı sağlayan bir kavramdır.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet, Cömertlik, Kur'an, Ahilik

ABSTRACT

The concept “futuwa” comes from the word “feta” which means young. The word “feta” in Kor'an is used not only in the meaning of “brave” (as we mentioned in this work) which means ‘having high qualities’; but also an ordinary young person. However, this concept includes much more meanings than its dictionary meaning.

During a long period, it has become a deep ocean of meanings with the help of Kor'an and Sunnah among the Islamic societies. Therefore the concept “futuwa” means: self-denial, generosity, sincerity, friendship, protecting the others' rights, being fair to everybody, having melliflence, avoiding from extravagancy, staying away from hostility and being tolerant to the whole world. Moreover in Turkish society this concept has a big role in the formation of an institutional system called “ahilik” which reflects the mentioned qualities in the previous paragraph.

Key Words: Kor'an, Futuwa, Generosity, Akhism

I- Giriş

Kelime olarak cömertlik, ihsan ve lütuf gibi anlamlara gelen fütüvvet bir kimsenin sırf insanî mülahazalarla başkalarının hak ve menfaatini kendisinininkinden önde tutmasıdır.¹ Toplumun ve fertlerin kurtuluşu ve mutluluğu için kendini feda etmesi, herhangi bir karşılık ve ödül beklemeden başkalarına yardım ve iyilik etmesidir. Ancak başkasından iyilik beklememesi, başkalarını kendinden daha önemli ve saygı değer olarak görmesidir.² Kuşeyrî tefsirinde fütüvveti kişinin başkası için çalışması olarak tarif eder.³

Özünü Kur'an'dan alan fütüvvet kavramı Türklerin göçebe hayattan yerleşik hayata geçişleri sürecinde ahilik olarak ortaya çıkmıştır. Zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmışlardır. Ahilik kavramı Arapça kardeşim anlamına gelen “ehi” kelimesinden türetilmiştir. Ancak mefhum olarak Kur'an'da geçen fütüvvet kavramının özelliklerini yansıtmaktadır.

Süreç içinde fütüvvet kavramı daha geniş anlamlar kazanmıştır. 13. yüzyılda ise kurumsallaşarak esnaf ve sanatkârın dayanışmasını sağlayan ahilik teşkilatına dönüşmüştür.⁴ Dolayısıyla ahilik, İslam inancıyla Türk örf ve adetlerinin sentezi sonucu oluşan bir düşünce sistemi olarak görülür.⁵ Ahilik Teşkilatı diğer bir yönüyle özünü Kur'an'dan alan fütüvvet ruhunun sosyal bir oluşum olarak yeniden canlandırılmasıdır.

Fütüvvet ve Ahilikte insan-insan, insan-esya, insan-tabiat ilişkilerinin ana eksenini, insanın dünya ve ahiret mutluluğuna göre düzenlenmiştir. Bu yaklaşım, Ahilerin dünya için ahiretini, ahiret için dünyasını terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışı geliştirmelerini sağlamıştır.⁶ Fütüvvet ve ahilikte insanlar arasında dayanışma ruhu korunarak bireysel ve toplumsal refah ve huzurun sağlanması esastır. Ahilikte insan, dayanışmacı bir ruh yapısına sahiptir. Birlik ve beraberlik içinde büyük hedeflere yürümek mantığına dayanır. Zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile

¹ El-Cürcanî, es-Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, Ta'rifât, Dersaadet, İstanbul 1300. s. 110; Herevî, Ebû İsmail Abdullah b. Muhammed Ensârî, Kitabu Menâzil's-Sâirin, Matbaatü Meahid el-İlmî, Kahire 1908. s. 47.

² Fütüvvet hakkında tasavvuf ehlinin hayatından örnekler için bkz. Kuşeyrî, Abdu'l-Kerim Hevazin, Risale, (çev. Süleyman Uldağ), Dergah Yay. İstanbul 1978. s. 372; Fütüvvet hakkında geniş bilgi için bkz. Es-Sülemî, Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin b. Musa el-Ezdi, Kitabu'l-Fütüvve, (çev. Süleyman Ateş), Ank. 1977; Franz Taescher, “İslam Ortaçağında Futuvva” İstanbul İktisat Fak. Mecmuası, (çev. Fikret Işıltan) cilt, XV. Temmuz 1954, s. 3-32; Abdülbaki Gölpınarlı, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, İstanbul İktisat Fakültesi, Mecmuası, cilt XI, Temmuz 1950 s. 26-27; Ateş Ateş, Süleyman, Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1969 s. 188-191.

³ Kuşeyrî, Abdu'l-Kerim Hevazin, Letaifu'l-İşarat: Tefsiru Süfiyyu'l-Kâmil li'l-Kur'ani'l-Kerim, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Amme, Kahire 1981. I, 363.

⁴ Ekrem ERDEM, Ahilik, Ahlakla Kalitenin Bulduğu bir Örgütlenme Modeli, Kayseri Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, 2.B Kayseri, Ekim-2004, s.8.

⁵ İsmail GÖKTÜRK, Mehmet YILMAZ, “Hayatın Anlam Bilgisine Dair Yahut Günümüz Ahi Kisiliği Üzerine Bir Deneme”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, 12-13Ekim 2004, Kırşehir, s.429.

⁶ Muhittin Şimşek, TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması, Ahilik, Hayat Yayınları: 134, Yönetim Dizisi:21, İstanbul, Ekim 2002, s.25.

devlet yani toplumun bütün fert ve kurumları arasında iyi ilişkiler ve denge kurarak herkesin huzur içerisinde yaşaması hedeflenmiştir⁷

Fütüvvet ve ahiliğin özünü oluşturan cömertlik ise karşılıksız, maddi ve manevi bir bedel beklemeden insanlara faydalı olmaktır.⁸ Cömertlik fütüvvet ehlinin ve ahiliğin en önemli özelliğini oluşturur.

II- Ayetlerde Fütüvvet Ehlinin Özellikleri

Fütüvvet kavramı Kur'an'da "feta" delikanlı ve "Fityetün" gençler ifadeleri şeklinde geçer. "Feta" genç kavramının geçtiği Enbiya süresi 60. ayet şöyledir: "Putları diline dolayan, İbrahim dedikleri bir yiğit işittik"⁹ fermanı himmeti insanlık, tek başına bir millet sayılan ve ferdiyet üstü bir şahsiyete sahip gerçek bir fütüvvet erinin güç, tesir ve içinde bulunduğu toplum nezdindeki manasını ifade eder. "Fityetün" gençler kavramının geçtiği Kehf süresi 13 ve 14. ayetlerin meali şöyledir: Gerçekten onlar Rablerine inanmış yiğitlerdir. Biz de onların hidayetlerini arttırdık ve kalplerini imanî irtibatla metanetleştirdik de o zaman baş kaldırdı: 'Bizim Rabbimiz bütün semâvat ve arzın da Rabbidir' dediler. Biz asla ondan başkasına ilah diyemeyiz. Dersek büyük bir yalan söylemiş oluruz."¹⁰ Bu ayette feta kavramı her türlü fenalığa başkaldırmanın remzi sayılmıştır. Kur'an'da geçen "Feta" kavramı her geçtiği yerde bu üstün değerleri ifade etmez. "Onunla beraber iki genç de zindana girmişti"¹¹ "Yusuf geçlere : 'Onların erzak bedellerini yüklerinin içine koyun!' dedi."¹² gibi yerlerde yiğitlik söz konusu değil, düz bir delikanlılıktan, hatta ayarı düşük bir gençlikten, daha doğrusu emir kulu hizmetçilerden bahsedilmektedir. Biz bu çalışmamızda fütüvvet kavramının Kur'an'da geçen kelime anlamından ziyade süreç içinde kazandığı anlamlar açısından yaklaşarak Kur'an'ın vurguladığı bu üstün anlamlara işaret edeceğiz.

Tefsirlerde fütüvvet kavramı çok az kullanmakla beraber konuyla ilgili ayetlerin yorumunda fütüvvetin tanımında verdiğimiz özellikler sık sık vurgulanmaktadır. Bu kapsamda ayetlerin desteklediği özellikleri aşağıda vereceğimiz kavramların içinde bulmak mümkündür.

1- Feragat: Fütüvvet ehlinin en belirgin özelliklerinden birisi feragattir. Yani başkalarını kendi nefislerine tercih etmeleridir. Kuşeyrî, fütüvvet kavramına halk ve adalet kavramlarına değinirken bu bağlamda şöyle açıklık getirir: Halkla adalet: Zahire göre insafı olmak, yani herkese hakkını vermek, fütüvvetin gereği ise intisafı terk, yani kendi hakkından vazgeçmektir.¹³ Aşağıdaki ayette bu özelliklerin vurgulandığını görmek mümkündür. "Kim elinde bulunandan verir, Allah'a karşı

⁷ Yusuf Ekinci, Ahilik, Sistem Ofset, 2.Baskı , Ankara 1989, s.22.

⁸ Kuşeyrî, Risale, 112. Cürcanî, a.g.e, s. 54.

⁹ er-Razi Fahrud-din, Mefatihü'l-Gayb)Tefsiri Kebir, (Çev. Suat Yıldırım ve Arkadaşları), Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1993 XVI, 160 vd; Kurtubî, a.g.e, XI, 299.

¹⁰ Bkz. Yazır, M. Hamdi Elmalı, Hak Dini Kur'an Dili, (Sadeleştiren Sıdkı Güllü) 2. Baskı İstanbul 2005. V, 545 vd.; er-Razi a.g.e, XV, 134.

¹¹ Yusuf, 12/36. Bkz. Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed İbn Ahmed el-Ensari, Baskı Daru Kütübî'l-Hayriyye, Mısır 1962, IX, 188 vd.

¹² Yusuf, 12/62. Bkz Elmalı, a.g.e, V, 219;

¹³ Kuşeyrî, a.g.e, I, 529.

gelmekten sakınır ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) tasdik ederse, biz onu en kolay olana kolayca iletiriz.”¹⁴ Bu ayetler “kendine ait olan payı verdiği gibi nefsi için paylaşmayı istemekten de sakındı”¹⁵ şeklinde açıklanarak fütüvvet ehlinin feragatte bulunma vasfı vurgulanır.

Fütüvvet ehlinin kendileri ihtiyaç içinde dahi olsa başkalarını kendi nefislerine tercih ettikleri Haşr süresi 9. ayette de açıklanmaktadır. Bu ayetin meali şöyledir: “Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” Bu ayet Hz Peygamberin eğitiminden geçen sahabelerin fütüvveti ne kadar içtenlikle uyguladıklarını açık bir şekilde ifade eder.¹⁶ Bu ayetin nüzul sebepleri de fütüvvet ehlinin özelliklerini yansıtmaktadır. Kuşeyri bu sûrenin nüzul sebebi olarak şu iki olayı zikreder: 1- Ensardan kendisine bir koyun kellesi hediye edilip yedi ev dolaştıktan sonra tekrar ilk eve dönmesi üzerine bu ayetin indiğini. 2- Bu ayetin evine gelen bir misfire yemeğini ikram edip, misafirin onun da yediğini zannetmesi için ışığı söndürerek misafirini kendi nefesine ve aile efradına tercih eden kimse hakkında indiğini nakleder.¹⁷

2- Arkadaşlık: Fütüvvet kavramı arkadaşlık anlamındaki anlamını Kur’an’da geçen “feta” kavramından alır. Bazı müfessirler fütüvvet kavramını arkadaşlık anlamı yönünden Hz Musa’ya dayandırmaktadır. Onlara göre Yuşa, Musa ile sohbeti (arkadaşlığı) sebebiyle fütüvvet ismini hak eder. Bundan dolayı Allah bu konuda Musa: "Genç arkadaşına dedi."¹⁸ buyurmuştur. Yuşa belli vasıfları kazandıktan sonra feta ismiyle anılmayı hak etmiştir. Bu sebeple burada feta kavramı keramet ismidir, alamet ismi değildir.¹⁹ Yani övülen bir arkadaşlıktan bahsedilmektedir. Onların arkadaşlığı sıradan bir beraberlik değildir. Bu durum esnafın birbirini kucaklayan arkadaşlığını vurgulayan anlamları yansıtan özellikleriyle ahilikte tezahür etmektedir. Zira ahiliğe giriş de belli sınamalarda geçtikten sonra mümkün olabilmektedir.

3- Cömertlik: Fütüvvet kavramının arkadaşlık yönü Hz. Musa’nın vasfında vurgulanırken cömertlik yönü ise Hz. İbrahim’in özelliklerinde ortaya konulur. Kuşeyri, Hicr süresi 51. ayette geçen “Onlara İbrahim’in misafirlerinden haber ver”²⁰ ifadesini “İbrahim (a.s)’in ziyafetteki fütüvvetinin ve misafirlerini ağırlamasının nasıl olduğunu anlat; o misafirlerin hizmetlerini kendisi görüyordu”²¹ şeklinde açıklar. Diğer bazı ayetlerin tefsirinde ise Hz. İbrahim’in misafirlerine davranış şeklini şöyle belirtir: Melekler kendisine geldiğinde onları misafir sandığından dolayı ziyafette gerekli olan

¹⁴ Leyl, 92/ 5,6,7. Bkz. Alusî, Ebu’l-Fadl Şehabü’l-Din es-Seyyid, Daru’l Fikr Matbaası Beyrut 1997, XVI, 266 vd.

¹⁵ Kuşeyri, a.g.e, III, 736.

¹⁶ Bkz Kurtubî, a.g.e, XVIII, 20 vd.

¹⁷ Kuşeyri, a.g.e, III, 561.

¹⁸ Bkz. Elmalî, a.g.e, XV, 213; Kehf, 18/60. واذ قال موسى لفتهاه.

¹⁹ Kuşeyri, a.g.e, II, 406.

²⁰ Bkz Kurtubî, a.g.e, X, 35; Kurtubî a.g.e, IX, 62; 375 نبيهم عن ضيف إبراهيم

²¹ Kuşeyri, a.g.e, II, 275.

hazırlıkları yaparak elinde bulunanların en iyilerini takdim etti ve onlara semiz bir hayvan kesti.²² Hz İbrahim'im bu davranışını açıklayan ayetin meali şöyledir: “And olsun, elçilerimiz (melekler), İbrahim'e müjde getirip “Selâm sana!” dediler. O, “Size de selâm” dedi ve kızartılmış bir buzağı getirmekte gecikmedi”²³ Bu ayet şöyle açıklanır: Misafirlerine güler yüzle ve gelmelerine sevinerek ikramda bulundu, misafirleri minnet altında kalmasın diye onlara özür beyan etmedi.²⁴

4- İçtenlik: “Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin.”²⁵ ayetinin yorumunda fütüvvet ehlinin davranışları irdelenmekte ve davranışlarının içtenliği şu ifadeler ile açıklanır: Bu ayete göre fütüvvet ehli ve cömertler yemeği gönül hoşluğu ile yedirdikleri için onların yedirdiği yemekler boğazdan rahat geçer, cimriler ise yemekleri gönülden yedirmedikleri için insanın boğazına takılır.²⁶ Aynı doğrultuda Peygamber'imizin şu hadisi nakledilir: “Cömertin yemeği deva, cimrinin yemeği ise hastalıktır”²⁷

Fütüvvet ehli davranışlarında samimidir. Davranışlarını içtenlikle yaparlar. Zira başkalarına yapılacak olan yardım da en önemli unsur ihlâstır. Bu konu Kur'an'da şöyle açıklanır: “Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü'minlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya; işte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için elem dolu bir azap vardır.”²⁸ Bu ayet fütüvvet açısından şöyle yorumlanır: “Sadaka verme hususunda güçleri yettiği kadar gayret edenleri ve çok vermeye gücü yetmeyenleri ayıpladılar. Allah ise sadakasında ihlâslı olanın sadakasını kabul etti. Allah katında ihlâs ehlinin azı, nifak ehlinin çoğundan daha üstündür.”²⁹

5- Başkalarının haklarını gözetmek: Başkalarının haklarını gözetmenin fütüvvet ehlinin vasfı olduğu Hz. İbrahim ve Lut'un davranışlarında görülmektedir. Hz. Lut'un misafirlerine bir zararın gelmesinden korktuğu bu sebeple gönlünün daraldığı Kur'an'da şöyle vurgulanır: “Elçilerimiz Lût'a gelince onların yüzünden üzüldü, göğsü daraldı ve ‘Bu çok zor bir gün’ dedi.”³⁰ Kuşeyrî, Hüd sûresi 76. ayetin³¹ yorumunda “Hz İbrahim malına, canına ve çocuğuna gelen şeylere tahammül ile karşılık vermesine rağmen Lut kavmi olayında Hakkın hakkı söz konusu olunca Lut'un selameti açığa çıkana

²² Kuşeyrî, a.g.e, II, 146.

²³ Hud, 11/ 69.

²⁴ Kuşeyrî, a.g.e, III, 466.

²⁵ Nisa, 4/114.

²⁶ Kuşeyrî, a.g.e, I, 313.

²⁷ Hindî, Ali Muttakî, Kenzu'l-Ummal fi Süneni'l-Akval ve'l-Ef'al, Müessesetü'l-İslamî, Halep trs. III, 448, Hadis no: 7384.

²⁸ Tevbe, 9/79.

²⁹ Kuşeyrî, a.g.e, II, 49.

³⁰ Hud, 11/ 77.

³¹ ياإبراهيم أعرض عن هذا إنه قد جاء أمر ربك وإنهم آتيهم عذاب غير مردود

kadar tartışmaya devam etti.”³² diyerek fütüvvetin en belirgin özelliği olan “başkalarını savunmayı” Hz. İbrahim’in vasıflarında görmektedir.

6- Ayrım yapmamak: “Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar insanlardan (bir şey) ölçüp aldıkları zaman, tam ölçerler. Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar”³³ Kuşeyri bu ayetleri yorumlanırken fütüvvet vasfına uygun anlamlar çıkarmaktadır. Ona göre feta: insanların haklarını yerine getirip kendi nefsi için hiç kimseden hak iktiza ettirmeyendir.³⁴ O bu açıklamaları ile Kur’an’dan esinlenerek fütüvvet ehlinin dürüstlük ve adalet vasfını vurgular.

Kuşeyri, ihsan kavramını açıklarken fütüvvetin ayrım yapmama özelliğini ortaya koyma açısından ihsanı “suçluya dahi cömertlik yapmak” olarak değerlendirilir. Ona göre ihsan, muhsin olana iyiliğin karşılığını vermektir, ne iyilik ne de kötülük yapana lütuftur, suçluya ise fütüvvet ve cömertliktir.³⁵ Kuşeyri’nin suçluya ihsanı fütüvvet ve cömertlik olarak belirtmesi Risale’indeki açıklamaları dikkate alındığında daha iyi anlaşılır. Kuşeyri, Risale’de şöyle bir olay nakleder: “ Mecusi’nin biri Hz.İbrahim (a.s)’e misafir olmak istediğini bildirdi. İbrahim, Allah’a iman etmen şartıyla kabul dedi. Bunun üzerine Mecusi oradan ayrıldı. Bu hadise üzerine Hz. İbrahim’e “Ey İbrahim! kâfir olmasına rağmen biz bu kişiye inancını değiştirmesini talep ve teklif etmeden eli senedir rızık veriyoruz. Bir lokma da sen verseydin ne olurdu?” diye vahiy geldi. İbrahim koşa koşa gidip ona yetiştirdi, özür diledi. Mecusi Hz. İbrahim’in özür dilemesinin sebebini anlayınca Allah’a iman edenlerden oldu.”³⁶ Kuşeyri, sûfilerden birinin, fütüvveti “Kulun sofrasında yemek yiyen veli ile kâfir arasında fark görmemesi” olarak tanımladığını da Risale’inde nakleder.³⁷

7- Husumetten uzak durmak: Fütüvvet ehli insanlarla aralarında husumet bulunmasını istemez. Ahzab sûresi 35. ayette geçen “sadaka veren erkekler ve kadınlar”³⁸ ifadesi işari bir yorum olarak “mallarını ve nefislerini infak ettiklerinden dolayı kendileri hakkında söylenen ve kendilerine ulaşan şeyler sebebiyle kimseyle aralarında husumet olmaz”³⁹ şeklinde açıklanarak fütüvvet ehlinin özellikleri açısından değerlendirilir. Yani fütüvvet ehli ben eksikli değildir. Hep kendisinin kazanmasını düşünmez. Haklıya hakkını vermeyi bildiği gibi ondan bana hak geçeceğine benden ona hak geçsin mantığıyla hareket eder. Haksızlığa uğramaktan ziyade haksızlığa uğratmaktan çekinirler. Böylece arkadaşlığa, dostluğa zarar veren gereksiz çekişmelere fırsat vermezler.

³² Kuşeyri, a.g.e, II, 148.

³³ Mutaffîfîn, 83/ 1,2,3.

³⁴ Kuşeyri, a.g.e, III, 700.

³⁵ Kuşeyri, a.g.e, II, 601.

³⁶ Kuşeyri, Risale, s. 374.

³⁷ Kuşeyri, Risale, s. 374.

³⁸ المتصدقين والمتصدقات

³⁹ Kuşeyri, a.g.e, III, 162.

8- Hoşgörü ve Tevazu: Fütüvvet ehli hatayı bağışlamayı bilmeli, gerektiğinde karşılıksız bağışta bulunmalıdır. Fussilet sûresi 34. ayette geçen: “Fenaliği en güzel şekilde sav”⁴⁰ ifadesi, “karşılık almayı affederek ve hatayı bağışlayarak, paylaşmayı terk ederek kötülüğü def et”⁴¹ şeklinde açıklanır. Böylece fütüvvet ehlinin başkalarına karşı hoş görülü yaklaşımları gerektiğine işaret edilir.

“Sadaka vermeyi yahut iyilik yapmayı ve insanların arasını düzeltmeyi Allah’ın rızasını kazanmak için üstlenen kimselere büyük ecir vereceğiz.”⁴² ayeti fütüvvet ehlinin özelliklerini vurguladığı gibi infak etmeyi de vurgulamaktadır. Bu ayetin yorumunda bütün iyiliklerin sadaka lafzının kapsamına girdiği belirtilir. Buna delil olarak da Hz. Peygamber (s.a.v.)’in seferde namazın kısaltılması hakkında söylediği şu hadis nakledilir:⁴³ “Bu, Allah’ın size sadakasıdır, Allah’ın sadakasını kabul ediniz.”⁴⁴ Kuşeyrî buradan hareketle sadakayı kısımlara ayırır. 1- Kendine sadaka: Bu Allah hakkını yerine getirerek, Allah’ın emrine muhalefetten ve halka eziyetten sakınarak olur. 2- Başkasına sadaka: Bu da üçe ayrılır: a- Malla yapılan sadaka; nimeti infak etmektir. b- Bedenle yapılan sadaka; hizmeti yerine getirmektir c- Kalple yapılan sadaka; güzel niyet ve himmetlerdir.⁴⁵

Hac sûresi 28. ayetin tefsirinde kurban konusu da fütüvvet ehlinin hoşgörü ve alçak gönüllülüğünü yansıtacak şekilde şöyle açıklanır: “Kestiklerinizi yemede fakirleri ortak ediniz ki size fakirlerin bereketi ulaşsın. Böyle davranmakta alçak gönüllülük ve tevazu sahasına inmeye ve büyüklükten kaçınmaya işaret vardır.”⁴⁶ Kurban bu şekilde yaklaşmak gerçekten çok önemlidir. Çünkü aslında burada öne çıkarılan konu tarihimizde ve bazı yörelerimizde uygulanan bir durumdur. Ancak genel olarak kurbanın bu özelliği zamanımızda kaybolmuştur. Kurban olayı sadece hayvan kesmeyi ve et dağıtmayı akla getirmektedir. Kesilen kurbanların etlerinin kardeşliği ve tevazuyu ortaya çıkaracak şekilde komşularla ve fakirlerle beraber yenilmesi hiç akla getirilmemektedir.

9- Güzel sözlü olmak: Fütüvvet ehli yardıma güçleri yetmediği zamanlarda muhtaç durumda olanlara güzel sözlerle destek olur. Kur’an’da onların cömertlik özellikleri şöyle belirtilir: Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden gönül kırma gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, her bakımdan sınırsız zengindir, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir)⁴⁷ Kuşeyri bu ayetin yorumunda sadakada takınılacak tavra işaret etmektedir. Ona göre fakiri özür beyan ederek geri çevirmek, övünerek verilecek sadakadan hayırlıdır.⁴⁸ Yardım istenildiğinde o anda imkân yoksa nakit olarak

⁴⁰ تستوي الحسنة ولا السيئة ادفع بالتي هي أحسن

⁴¹ Kuşeyrî, a.g.e, III, 331

⁴² Nisa, 4/114..... لا خير في كثير من نجواهم إلا من أمر بصدقة أو معروف أو إصلاح بين الناس ومن يفعل ذلك ابتغاء مرضاة الله فسوف نؤتيه أجرا عظيما

⁴³ Kuşeyrî, a.g.e, I, 363.

⁴⁴ Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. El-Hallac el-Kuşeyrî en-Nisaburî, Es-Sahih, Mısır 1955.Nedvî, Seyyid Süleyman, Asr-ı Saadet, (çev. Ömer Rıza), İstanbul Asarı İlmîye Kütüphanesi 1928. Müsafirin, 4.

⁴⁵ Kuşeyrî, a.g.e, I, 363.

⁴⁶ Kuşeyrî, a.g.e, II, 540.

⁴⁷ Bakara, 2/263 قول معروف ومغفرة خير من صدقة يتبعها أذى والله غني حليم

⁴⁸ Kuşeyrî, a.g.e, I, 204.

verilmese de vaat ederek yardım isteyen iyi bir şekilde geri çevrilmelidir. Zira cömertlerin vaatleri kınayanların nakitlerinden daha iyidir.⁴⁹

Cimriliğin sınırı zahire göre vacip olanı vermemektir. Ancak herkesin cimriliği haline göre farklılık gösterir. Rabbinin rızası dışında bir şeyi tercih eden cimrilikle vasıflanır.⁵⁰

10 Saçıp savurmaktan kaçınmak: Fütüvvet ehli cömert olmalarına rağmen ölçsüz saçıp savuran insanlar da değildir. Neyi nerede ne kadar sarf edeceklerini bilirler. Zira sadakada saçıp savurmak hoş değildir. Emir ve iznin sınırını aşan ve nefis için olan isterse susam tanesi kadar olsun tebzirdir, yani saçıp savurmaya dahil olur.⁵¹ Saçıp savuranlar, arzusunun istediği yönde infakta bulunarak şeytanın vesvese verdiği ve çağırdığı yöne koşmaları sebebiyle şeytanın kardeşleri olarak vasıflandırıldılar.⁵² Hâlbuki güzelliği koruma, el açma ve istemeye maruz kalmaktan daha iyidir. Dağıtma kalbini hür bırakıp sabra güvendiğinde tasarruftan daha iyidir. Ama kendini ve aileni başkalarına muhtaç bırakma niyetine gelince, Allah'ın verdiği şeyden nefesine yetecek şeyi saklayıp artandan cömertlik yapmak daha iyidir.⁵³ Kuşeyri, İsrâ sûresi 29. ayeti⁵⁴ “vermekten kendini iyice tutma cimri olursun, verirken israf da yapma, ikisinin orta yolunu tut”⁵⁵ şeklinde yorumlayarak sadaka verirken ve cömertlik yaparken takınılacak tavrın orta yol olduğuna işaret eder. Hac sûresi 78. ayetin⁵⁶ yorumunda ise “cömertlikte, ihsanda, dostlukta babanız İbrahim (a.s)’in yoluna sarılınız”⁵⁷ diyerek infakın Hz. İbrahim gibi güler yüzle ve içtenlikle yapılması gerektiğini vurgular.

“Allah’a kim güzel bir ödünç takdiminde bulunursa, Allah karşılığını kat kat verir”⁵⁸ ayetinin yorumunda “Karz-ı hasenin”⁵⁹ helal maldan olması gerektiği belirtilir. Karz-ı hasen isteyerek, samimiyetle, gösterişsiz yapılan iyiliktir. Ayrıca bu tür iyilikler fakirin yüzüne kaktaksızın gerçekleştirilmelidir.⁶⁰ Kuşeyri karz-ı hasenin iki dünya sevgisini de kalbinden keserek vermek olduğunu belirttikten sonra görüşünü şu hadis ile destekler:⁶¹ “En hayırlı sadaka gönül rızasıyla olandır”⁶² Kuşeyri, “Zekat vermeye gelince malı onun rızası için kazanman, onun hakkı için sarfetmen, vacip olan hakkı ehlinden engellememen, verme vaktini geciktirmemen, fakiri onu

⁴⁹ Kuşeyri, a.g.e, II, 345; Aynı konuda bkz. Kuşeyri, a.g.e, I, 314.

⁵⁰ Kuşeyri, a.g.e, II, 48.

⁵¹ Kuşeyri, a.g.e, II, 345.

⁵² Kuşeyri, a.g.e, II, 345.

⁵³ Kuşeyri, a.g.e, I, 314.

⁵⁴ ولا تجعل يدك مغلولة إلى عنقك ولا تبسطها كل البسط فتتعد ملوما محسورا

⁵⁵ Kuşeyri, a.g.e, II, 345.

⁵⁶ ملة أبيكم إبراهيم

⁵⁷ Kuşeyri, a.g.e, II, 565.

⁵⁸ من ذا الذي يقرض الله قرضا حسنا فيضاعفه له وله أجر كريم. Hadid, 57/11.

⁵⁹ Karşılıksız borç vermek

⁶⁰ Kuşeyri, a.g.e, III, 536.

⁶¹ Kuşeyri, a.g.e, III, 536.

⁶² El-Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, Sahîu'l-Buhârî, İstanbul 1979.Zekat, 18.

istemeye muhtaç etmemen. Sana vacip olan bunu hak edene ulaştırmandır”⁶³ şeklindeki açıklaması ile zekat vermedeki davranışı belirterek infakta nasıl davranılması gerektiğine işaret etmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak diyebiliriz ki fütüvvet kavramı güzel ahlakı içeren birçok özelliği yansıtmaktadır. Cömertlik, hoşgörü, fedakârlık, arkadaşlık, samimiyet adalet gibi birçok övgüye layık özellikleri kapsar. Bu kavram özünü Kur’an’dan ve Peygamberlerin davranışlarından alır. Tarih süreci içinde Kur’an’ın işaret ettiği yönde gelişerek Anadolu’da ahilik kavramı ile sosyal bir kurum şeklinde tezahür etmiştir. Fütüvvet, cömertlik ve ahilik kavramları birbirini tamamlayan ifadelerdir.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki Gölpınarlı**,” İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, İstanbul İktisat Fakültesi, Mecmuası, cilt XI, Temmuz 1950.
- Alusî**, Ebu’l-Fadl Şehabü’l-Din es-Seyyid, Daru’l Fikr Matbaası Beyrut 1997
- Ateş**, Süleyman, Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1969.
- el-Buharî**, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, Sahîu’l-Buharî, İstanbul 1979.Zekat, 18.
- el-Cürcanî**, es-Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, Ta’rifat, Dersaadet, İstanbul 1300.
- Erdem**, Ekrem, Ahilik, Ahlakla Kalitenin Bulduğu bir Örgütlenme Modeli, Kayseri Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, 2.Baskı, Kayseri, Ekim-2004.
- Ekinci**, Yusuf, Ahilik, Sistem Ofset, 2.Baskı , Ankara 1989.
- Franz Taescher**, “İslam Ortaçağında Futuvva” İstanbul İktisat Fak. Mecmuası, (çev. Fikret Işıltan) cilt, XV. Temmuz 1954.
- Göktürk**, İsmail, Mehmet YILMAZ, “Hayatın Anlam Bilgisine Dair Yahut Günümüz Ahi Kişiliği Üzerine Bir Deneme”, I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Ekim 2004, Kırşehir.
- Herevî**, Ebû İsmail Abdullah b. Muhammed Ensârî, Kitabu Menâzil’s-Sâirin, Matbaatü Meahid el-İlmî, Kahire 1908.
- Hindî**, Ali Muttakî, Kenzu’l-Ummal fi Süneni’l-Akval ve’l-Ef’al, Müessesetü’l-İslamî, Haleb trs.
- Kurtubî**, Ebu Abdillâh Muhammed İbn Ahmed el-Ensari, Baskı Daru Kütübî’l-Hayriyye, Mısır 1962.
- Kuşeyrî**, Abdu’l-Kerim Hevazin, Risale, (çev. Süleyman Uludağ), Dergah Yay. İstanbul 1978.
- Letaifu’l-İşarat**: Tefsiru Sûfiyyu’l-Kâmil li’l-Kur’ani’l-Kerim, el-Heyetü’l-Mısriyyetü’l-Amme, Kahire 1981.
- Müslim**, Ebu’l-Hüseyin Müslim b. El-Hallac el-Kuşeyrî en-Nisaburî, Es-Sahih, Mısır 1955.
- Nedvî**, Seyyid Süleyman, Asr-ı Saadet, (çev. Ömer Rıza), İstanbul Asarı İlmiye Kütüphanesi 1928.
- er-Razi Fahrüddin**, Mefatihü’l-Gayb)Tefsiri Kebir, (Çev. Suat Yıldırım ve Arkadaşları), Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1993-
- es-Sülemî**, Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin b. Musa el-Ezdî, Kitabu’l-Fütüvve, (çev. Süleyman Ateş), Ank. 1977.
- Şimşek**, Muhittin, TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması, Ahilik, Hayat Yayınları: 134, Yönetim Dizisi:21, İstanbul, Ekim 2002.
- Yazır**, M. Hamdi Elmalı, Hak Dini Kur’an Dili, (Sadeleştiren Sıdkı Güllü) 2. Baskı İstanbul 2005.

⁶³ Kuşeyrî, a.g.e, I, 409-410